

Magyar pedagógia és korszellem. (Jegyzetek az új magyar nevelés elméletéhez.)

1.) *Apáczai és a korszellem.* A lélekanalízis az emberi szellem sok más jelensége mellett a nevelés feladatát is élesebben megvilágította. Ma jobban érezzük, mint eddig, hogy a nevelés igazi feladata: a *jobbat, a normálisabbat felszínre hozni* és érvényesíteni s egyben azt is, hogy ezeket a sokszor lappangó értékeket a lélekanalízis segítségével könnyebben tudjuk napvilágra hozni. Ilyen értelemben a lélekanalízis magának a korszellemnek is egyik legjellemzőbb feladata. Ez a felismerés nemcsak a modern pedagógiát, de a magyar nevelés útját is meghatározta. Ezzel a megállapítással nem akarunk anakronizmusnak látszó következtetéseket tenni. A lélekanalízis az új idők terméke: a magyar nevelés úttörői között pedig már századokkal ezelőtt voltak olyan gondolkodók, akik megértették a korszellemet, vagy helyesebben az építő korszellemet. Nem Bethlen Gáborra, Pázmány Péterre, Lorántffy Zsuzsannára vagy más intézetalapító fejedelemre vagy főúrra gondolunk, de elsősorban azokra, akik a nevelésnek az egyénekben végbemenő folyamatát végiggondolták, a maguk lelkében végigélték. A korszellem ilyen megértője volt Apáczai, aki nem csupán azért volt korszerű, mert korának enciklopédikus tudományosságát úgyszólván magába szívta —, mert Cartesius tudományát megértve ő isharcolt az „eleve való ítéletek“ ellen —, hanem azért, mert a maga példáján okulva *meglátta azt az utat, mely lélektől lélekig vezet s megértette — több századdal a gyermektanulmányozás és lélekkutatás előtt — hogy a tanítónak le kell hajolni a tanítványhoz, hogy azt magához emelje hogy neki utat mutasson.* Magyar Encyclopaediájának Előszavából milyen szép, meleg színekkel emelkedik ki Porcsalmi András nemes alakja. Apáczai nem tudja elfelejteni a „mély tudományú jeles férfit“, aki őt „házában nyájas társalkodásra méltóztatván az ő mélységes tanultságának kincseit t. i. maga-szerezte jegyzőkönyvét, mutogatván, melyben többnyire minden tudomány foglaltatott“ és őt e példa követésére „szívreható szavakkal ösztönzé“. A megértésnek ilyen vágya határozza meg Apáczainak tanári magatartását, sőt módszerét is. Nemcsak a tárgy, hanem a tanuló lelkének ismerete is kell hozzá, hogy ilyen módszeres utasítást adjon: a könnyebb részről kell átmenni a nehezebb részek tanulására. Hol voltunk még a gyermek érdeklődéseinek kutatásától, az egyéni képesség felderítésétől, a lélekanalízis nagyszerű útmutatásától vagy a típuskülönbségek ismeretétől, midőn Apáczai a „különb-féle elmékhez való alkalmazkodást“ sürgette. Nemcsak a nagy pedagógus rajongásának, hanem a gyermeki lélek tudatos ismeretének lehet betudni, hogy Apáczai a tanítás munkájában *ép annyira figyelembe veszi a tanítvány lelkületet, mint a tárgy természetét.* Felveti a kérdést: Mít kell meglátni a tanítványban, mielőtt az tanulásra adná magát?

„Első kérdés: csudálkozó-é a tanulásnak szép voltán? Van-e komoly célkitűzése? Nem terhelik-e tudománybéli kilenc akadályok? a bűnnek mocska, a szennyesség, féltékenység, magahittség, a külön való

tanulás, a haszontalan időöltés, a sok tésztova kapás, melyen két szék közt a porban maradunk, a rendetlen tanulás, a tanítóknak változtatása.“

Jellemző Apáczáira, hogy keresi a „gyengédekhez“ illő módszert s az, hogy minden tárgynak anyanyelven való tanítását sürgeti. Ez nála nemcsak a magyar nemzeti kultúra, természetes célkitűzésének, de annak a lélekismereten alapuló célkitűzésnek és helyes módszernek kérdése is, mely szerint minden hiábavaló, ha a gyermek nem érti, mert „anyanyelven lehet megéleszteni a matematikai csodálatos szép dolgokat“ s aki a fizikát tanítja, azt csak az anyanyelv használata teszi képessé arra, hogy „nevezet szerint való dolgokra ottan leszálljon, ottan hasznukat a világi életre megmutogassa.“

A korszellem mindég összetett jelenség s éppen Apácza élete mutatja, hogy neki a magáéval ellenkező nézetekkel, a máskép gondolkozó egyházfőkkel, sőt fejedelemmel is nehéz harcokat kellett vívnia. S az idő mégis azt igazolta, hogy ami a korszellemben építő és maradandó volt, azt Apácza értette és valósította meg nemcsak irodalmi munkájával, hanem egész szellemi magatartásával.

2. *Eötvös és az európai korszellem.* Emberekre és művekre gyakran mondjuk, hogy a korszellem hozta őket létre. S ez -- legalább részben minden komoly gondolkodó életmunkájára illik. A 18-ik század pl. a szintézis kora volt s ez magyarázza a *Ratio Educationis* megszerkesztését. A század összefoglalta az ismereteket: az ismeretek közlésének módszerét szintézisbe kellett foglalni s mégis a mi szemünkben Eötvös és munkája voltak a korszellem igazi kitejezői. A *Ratio Educationis* minden formai igazsága mellett eredendő, talán „korszerű“ tévedést tartalmazott, azt akarván elhíttetni, hogy felsőbb elrendelésre uniformis gyanánt lehet rákényszeríteni bizonyos racionális módszereket különböző népekre. Ezt az alaptévedést később Eötvös hozta helyre a magyarság javára. A reformkorszak vezetői között ő látta meg leg tudatosabban, hogy a nemzeti kultúra felépítésének személyi tényezői legalább is olyan fontosak, mint a tárgyi feltételei. A *Ratio Educationis* csak a tárgyakat hangolta össze, Eötvös felismerte az egyesek és közösségek sajátosságait s célul tűzte ki, hogy organikus megszervezés útján európai ismerettartalommal alapozza meg a magyar kultúrát. Politikában és kultúrában egyaránt az egyénnel veleszületett szabadságjog a kiindulópontja s mivel ez a magyar emberre nem lehet más, mint a magyar génus érvényesülése, tehát Eötvös kultúrális elgondolása: az európaiasság és magyarság természetes szintézise. *Az egyéniség szabad munkája és közösség érdeke egy síkban találkoznak nála.* Az egyéniség érvényesülése Eötvös koncepciójában még nem a lélekkutatás felderített tényeiből, hanem az egyéni szabadság elvéből és gyakorlatából következik s ezen az egyéni szabadságon alapul politikai viszonylatban a kultúrális és nemzetiségi szabadság, iskolai viszonylatban a tanszabadság. Eötvös a tanszabadságon felépülő kultúrát az államszervezettel elválaszthatatlan kapcsolatban látja, ez a látásmód határozta meg európaiasságát és magyarságát és ez a szintézis mutatja meg leginkább, *hogyan érti meg egy lángelme a korszellem építő, jobbik részét.*

Eötvös eredeti koncepcióit eltemette a magyar szabadságharc leverése. A „történelmi kihagyás“ húsz éve alatt nem lehetett szó európai magyarságról. A kiegyezés után újra Eötvös veszi kezébe az elejtett fonalat. Az elmúlt idők alatt látóköre tágult, meggyőződése erősödött. A nemzetiségi veszély legjobb ellenszerének a mély, magyar nemzeti kultúrát tartotta; továbbra is védte, hirdette a tanítási, politikai és sajtószabadságot, szervezte az iskolák államosítását, keményen harcolt a maradi gondolkodás támadásai ellen. Nemcsak intézményeket alkotott, embereket is nevelt, buzdított, gyámolított és odaállította őket az intézmények élére. Nem rajta múlt, hogy átfogó elgondolásait nem tudta hiány nélkül valósággá érlelni, de az ő érdeme, hogy Apáczai eszményi kultúráját szervezett kultúr intézményekben erősíti meg. Amit Apáczai tervezett s amit Eötvös alkotott, az mind örök értékű magyar hagyomány lett.

3.) *Schneller és az Eötvös tradíció.* A kiegyezés után az Eötvös hagyományok ápolását követelte a teremtő korszellem. Ennek szolgálatában áll a személyiség pedagógiájának nagy magyar hirdetője: Schneller István. Nemcsak hirdette, hanem — sokkal több — gyakorolta is a személyiség megbecsülését. S ez a gyakorlás, ez a magatartás jelentette igazán az Eötvös-hagyományok követését. Eötvös megszervezte a magyar közoktatást, ámde az ő koncepcióit nem tudták akármilyen fel nem készült egyének végrehajtani. Ehhez „személyiségek“ kellett, akikben égett az emberszeretet és a hivatásérzet ki nem alvó tüze. Ilyen személyiség volt Schneller és ilyenek kialakulását akarta elérni mint egyetemi professzor. Eötvös kiinduló pontja az egyén politikai szabadsága, Schnelleré a vallásos világnézet volt. És mivel mindkettőtávol volt a fanatizmustól vagy dogmatizmustól, túl a politika és vallás formáin találkozniok kellett. Mindketten nemcsak a logika, de az értelem emberei is voltak. (Eötvös, Széchenyi és Wesselényi „misericordianus politikus“-nak nevezték.) Mindketten szeretettel tudtak mások sorsára reagálni, mindketten tudták mások jobb énjét felébreszteni és ketten együtt azt dokumentálják, hogy az igazi nagy alkotóknak — még ha látszólag más is a kiindulópontjuk — közös vallásuk a szeretetből táplálkozik. Ez a lelke mélyéből felbuzgó erőforrás tette Schnellert képessé arra, hogy egész lélekkel részt vegyen a kolozsvári egyetem tradícióinak megteremtésében, de arra is, hogy a professzorok vagy egyetemi hallgatók veszélyeztetett tanszabadságának védelmére keljen. Ez a gondolkodásmód nem volt, nem lehetett mindég párhuzamos a hivatalos felfogással. Őt azonban az ilyen ellentétek nem zavarták. Szegedi rektorsága alatt a világnézeti ellentétektől felkavart időkben azzal szolgált a korszellem jobbik részét, hog még a korszerűtlenség gyanújával sem törődve, a kolozsvári egyetem nemes hagyományait ápolta és érvényesítette.

4.) *Nagy László megszervezi a magyar gyermektanulmányozást.* A *gyermektanulmányozástól a pályaválasztásig.* A megfelelő személyek kiválasztása már Apáczait is izgatón érdekelte. Eötvös személyes felismerése, éles intuíciója révén látja meg azokat, akiket érdemes utazási ösztöndíjakkal ellátni, külföldi tanulmányokkal megbízni, hogy itthon

értékesítsék tapasztalataikat. Schneller nagy tudásával és szuggesztív erejével neveli a pedagógusokat. A huszadik század már nem elégedhetik meg ennyivel. Az ipar, kereskedelem, a közlekedési eszközök bonyolodottá teszik a társadalmi életet, a gyermek több hatóerőnek van kitéve, mint szülei voltak, a generációs ellentétek élesednek, a szociális ellentmondások érzhetőbbek, a kultúra utáni szomjúság növekszik, a tanulni vágyók száma emelkedik s a gyermek egyre tulterhelőbb feladatok előtt s egyre értellemből áll szülei, tanítói és kortársai között. Rousseau nagy intését — Ismerjétek meg a gyermeket! — a huszadik század már égető tudományos és nevelői feladatának látja. Erre az igazán korszerű feladatra nálunk Nagy László hívja fel az érdeklődést. 1906-ban tartja meg a Magyar Filozófiai Társaságban *A gyermektanulmányozás mai állapotáról* c. előadását, mely határjelző állomás a magyar lélektani kutatás és a magyar nevelés történetében.

Nagy László útja — „*A gyermektanulmányozás mai állapotától*“ — „*A pedagógiai biológiáig*“ — mindég szigorúan tudományos, de kutatása sohasem önmagáért való munka. Kutatásai és iskolaszervezői tanulmányai mindég a jobb, erkölcsösebb, öntudatosabb társadalomépítés szintézisében találkoznak... Az út elején a gyermek áll, akit a lélek szuggesztív erejével, a tudás minden eszközével meg kell ismerni, akinek alkotó erejét felszínre kell hozni és a fejlődő egyén érdekében érvényesíteni —, az út végén egy olyan társadalom, melynek iskolái a gyermekeket — legsajátosabb erők alapján — készítik elő a pályaválasztásra: „Arra kellene vezérelni az ifjút, hogy mikor pályát választ, ne csak a vagyoni gondolon, hanem a munkára, annak erkölcsi értékére is s vesse latba a maga egyéniségét is. Ne azt a pályát válassza, mely sok vagyonhoz juttatja, hanem amelyen a munka az ő egyéniségével egyezik.“¹⁾

Tudományos, lélekkutató munka — jókedvű, a gyermeket megértő iskola: ilyen fokozatokon át látta felépíthetőnek Nagy László a jobb társadalmat. Így szolgált a teremtő korszellemet.

5. *Imre Sándor munkairánya.* — *Összefoglaló művek.* — *Nevelési célok tisztázása.* A nagy pedagógusok sohasem végeznek valamely részletmunkát l'art pour l'art, minden téglarakásuk a nagy épület emelését szolgálja. Nagy László egyéniség-kutatása és Schneller személyiség-kultusza a társadalmi fejlődést szolgálják. Mind a ketten kidolgozzák a magyar közoktatás reformját, mindkettőjük elmélete szükségképpen bővül szociális pedagógiává. „Az egyest a társadalom, a nép számára kell nevelni —“ mondja Schneller s ezt a célkitűzést építi tovább a maga módján *Imre Sándor*, Schneller tanítványa. *Imre Sándor* az élő Mesteren kívül Széchenyi tényeiben és ténykedéseiben és tetteinek elvi alapjaiban keres és talál feleletet a magyar nevelés megoldatlan kérdéseire. Nagy László zászlóbontását megelőzően írja meg *Imre Széchenyi tanulmányát*. „Felfogását azért is érdemes megismerni — írja Széchenyiről — mert távolról sem az iskola munkása, nem annak a nézeteit emlegeti. Nem szűk látókörű, hanem belátja látva és tanulva az egész vilá-

¹⁾ *A pályaválasztásról* 1924.

got, tevékeny és sokat tanult ember, akiben egymás mellett az erősen kifejezett gyakorlati érzék és bölcselő észjárás... Egész tevékenységének az az alapja, hogy széles látóköre határait az emberiség fogalma jelölte ki, munkája terét ezen belül a nemzetiség állapítja meg.“ Széchenyin kívül Eötvöshöz, Wesselényihez s a magyar történet más nagy gondolkozóihoz fordul Imre, azokhoz tehát, akiknél az európai gondolat tartalom mély szociális érzékkel párosul. Így már az elindulás éveit is a szociálpedagógia felé irányítják. „Nevelés és szocializmus“ című, több mint három évtizede megjelent könyvében a korszellem követelését felismerve nyíltan hirdeti: „nem szabad a nevelést szűkkörű, sőt talán kicsinyes célok szolgálatába állítani, mert akkor nem lehet eszköze annak, amit igazán szolgálni tartozik: a szabad fejlődésnek.“

Nagy történelmi fordulatok idején maga a korszellem is válságba jut s ezt a nevelésügy válsága is nyomon kíséri. Nálunk sem lehetett másképp húsz évvel ezelőtt. Válságos időben megnő a nevelési munka jelentősége, súlyosbodik a pedagógus szerepe, de felelőssége is. Ilyenkor a nevelést sorskérdésnek nézik, melyre azonban épen a beállított változások miatt nehéz feleletet adni. Érdekes és hasznos lenne részletesen feldolgozni: hogyan reagáltak az egész magyar szellemterületen erre a sorskérdésre. Ime néhány változatos pillanatfelvétel. (Gyakorlatilag itt csupán Klebelsberg kultúrpolitikájára utalunk, amely az iskolaszervezetek kiépítésében, a külföldi magyar tudományos intézetek megszervezésében nyilvánult. Hogy itt az alkotásvágyon kívül a szellemi verseny is szerepet játszik, azt talán nem is kell hangsúlyoznunk. Ezt a szellemi egyenrangúságra való törekvést élesen megvilágítja *Erekly István* kitűnő könyve, az *Egyetemi reform*, mely a magyar egyetem fejlődésrajzát a külföldi egyetemek szervezetével és működésével párhuzamban mutatja be.)

Csonkamagyarországon az összefoglaló elméleti munkák egész sora indul meg. Ez a két évtized hozza felszínre *Finánczy Ernő*, *Kornis Gyula* és *Kemény Ferenc* szerkesztésében a *Magyar Pedagógiai Lexikont*, *Finánczy* neveléstörténeteinek befejező sorát, *Kornis*: *A magyar művelődés eszményeit*. *Imre Sándor* könyvében: *A neveléstudomány magyar feladatai*-t. *Nagy László*: *Magyar közoktatási reformjának* új kiadását.

Magyarország független állam lett, de az európai hatalmi viszonylatok és megkötő erők miatt egyelőre inkább szellemileg juttatja kifejezésre nemzeti öncélúságát s ebben a helyzetben nagyobb érdeklődéssel fordul a magyar nevelési rendszer úttörői felé. A magára éledő kor szintéziséhez tartozik az a tanulmány sorozat is, amellyel *Tettamanti Béla* a *neveléstudomány magyar rendszereit* (*Kármán*, *Schneller*, *Imre*, *Mitrovics*, *Weszely*, *Prohászka Lajos* elméleteit) feldolgozza.

6. *A nevelés mint sorskérdés. Makkai könyve a magyar nevelésről és magyar műveltségről.* Nem csoda, hogy mikor az egész magyarság életsorsa a történelem mérlegére kerül, akkor a nevelést is sorskérdésnek érzik és a nevelés problematikájában is beállnak a válságelméletek: mi a magyar nevelés végső értelme? Meg lehet-e találni azt az archimedesi pontot, amelyből a nevelést s vele együtt a magyar sorsot

jobbra lehet fordítani? E kérdéssel kapcsolatban több értékes könyvet kellene megvitatni (Imre: A neveléstudomány magyar feladatai; Prohászka Lajos: Vándor és bujdosó; Varga Béla: A pedagógia alapkérdése; Karácsony Sándor: Magyar észjárás), de inkább külön tanulmányra tartogatjuk ezt. Itt Makkai Sándor: *Magyar nevelés magyar műveltségére* (1937) térünk ki csupán, mint az átmeneti, valóban izgalmas kornak egyik jellegzetes alkotására. Igazi válságpedagógia tükrözik ebben a műben. Makkai úgy érzi, hogy a történelem félelmetes csomópontjába kerültünk s ha nem akarunk elveszni az idők dzsungelének hozójában, új határoló és útjelző köveket kell felállítani. Sötét színben látja a lefolyt két évtized szellemi fejlődését s a nemzet újjászületése szempontjából — de a napi politika áramlatait is latba vetve — vizsgálja a magyar nevelés és műveltség kérdéseit.¹⁾ A kétségbeesésnek és bizakodásnak, a baljóslatú tényeknek és optimista következtetéseknek felsorakoztatása ez a könyv s ennyiben igazán hű képe egy átmeneti izgalmas kornak.

„A veszettül meggyorsult élettempó csodákat mívelt — írja Makkai — a politikai, gazdasági, szellemi élet terén egyaránt káprázatos sora rohant el előttünk programoknak, irányoknak, kezdeményezéseknek, alkotásoknak és bukásoknak. Az egyetlen nagy válság, amiben azóta élünk, a válságok és válságocskák sokaságára hullott széjjel, melyek közül egyet-egyét diadalmasan megoldottak, hogy tíz új támadjon helyette.“ Bizonyos, hogy az emberválság minket is érint, de talán mégis túlzóan, tragikus beállítást azt hinni, hogy: „minden más náció azt hiszi, hogy csak úgy valósíthatja meg céljait, ha a magyart elpusztítja. Létünk zavarja a emberközösség békéjét. A nemzetek állítólag békét, igazságot és testvériséget akarnak. Állítólag tehát evangéliumi elveket vallanak. De mi rémült ámulattal kérdezzük: miért látják ezeknek az elveknek érvényesülését egyedül a mi kiközösítésünk árán biztosítottak? Miért nem tudnak a mi halálraítélésünk nélkül élni? Hiszen a magyar nemzet sokszor saját értékeinek árán is vállalta és halálos komolysággal vette magára az európaiság mértékét.“²⁾

Európa veszni hagyja a magyarságot — ez a szomorú alaptónus szövi át Makkai könyvét s nagyon természetes, hogy ebből a tragikus állapotból kivezető utat keres. Nem az Európától való elfordulással, nem a dacos turanizmussal, hanem a faji sajátosságok, az ősi tradíciók érvényesítésével, a néplelek ősrétegébe való visszahajlással, végül azzal, hogy valóban és mélységesen európaibbá legyünk híven azokhoz az elvekhez, ahhoz a szellemhez, melyet Európa megtagadott.

Ezekhez a szubjektív érzésekhez objektív megállapítások kívánkoznak: vajjon az önmagát is tépő *Európa nem hagyja-e önmagát is veszni?* — mert *ha így van*, akkor kisebbedik a vád Európa ellen és nő a felelősség a magunk revíziójáért, amelyet Makkai annyira kívánatosnak tart.

Azzal a kérdéssel is szembe kell nézni, vajjon csakugyan az eu-

¹⁾ Magyar nevelés magyar műveltség Budapest, 1937.

²⁾ Id. m. 5.

rópai szellemet szolgáltuk-e vagy ha nem eléggé, hogyan szolgálhatjuk ezután? Hogy a nevelő hatalom változik válságos időben, az kétségtelen, de kérdés, és ezt kis népnek, mely egyedül a szellem erejére támaszkodhatik, nagyon meg kell szívelnie, vajjon a divatos nevelő hatalmak az örök fejlődés szolgálatában állnak-e?

Ha a nevelés gyakorlata nem tudja magát mentesíteni a dinamikus ható tények erejétől, nem csoda, hogy a nevelés elméletirója is hatása alá kerül a történelem sodró folyamatának. Nem csoda, ha kiábrándul mindenből, ami eddig volt, mindenből, ami eddig nevelő hatalomnak nevezte magát és nem csoda, ha a kétségbeesés lejártaknak tünteti fel előtte az örök értékű hatalmakat s örök értékűeknek mutatja azokat, melyeket csak a sorsváltozás hozott felszínre. Makkai kiábrándult a liberális humanizmus világpolgárságából, az osztálynevelés tömeg- és gépgyártásából, a racionális állami nevelés formalizmusából, sőt meghaladottnak ítéli a személyiség pedagógiáját és a szociális nevelést is, úgy látván, hogy ennek helyébe a szigorúan értelmezett nemzetnevelés lépett. S mindebből arra következtet, hogy „ma a fajközösség alapján álló nemzeti társadalom, ez a határozott és tartalmi valóság lett a döntő nevelő hatalom.“

Nem megnyugtató ez a következtetés, mert hiszen az a nemzetnevelés, amelyet Széchenyi és Eötvös hirdettek, a személyiség pedagógiája, amit nálunk Schneller tanított, a magyar gyermektanulmányozás, amelynek eredményeire, Nagy László közoktatási tervezetét felépítette, a magyar nevelés tudományos feladatai, ahogyan azokat Finánczy Ernő, Imre Sándor megfogalmazták —, egyben a magyar nemzeti társadalmat is építették. Igaz, hogy ez a társadalom nem kimondottan a fajközösségre épült, de a Széchenyi-Eötvös korszak nagysága épen abban rejlett, hogy a nemzeti génusz erejében egyesítette mindazokat, akiket a sorsközösség egy évezreden át együtt tartott s ez a nemzeti génusz tudta a Damjanichokat, a Petőfieket s velük együtt a lakosok százezreit a magyar szellem s a magyar jövő szolgálatába állítani. Imre Sándor mondja, hogy a nevelés nem politikai eszköz, hanem önálló tényező a nemzet életében, de csakis akkor, ha a *nemzetnevelést nemzetnévelés előzi meg* „mely első sorban politikai feladat az emberi jogokban való részesítés által.“ Igaz: új elméletre, új szervezésre, új kultúrpolitikára van szükség, de ha a Széchenyi, Eötvös reformok helyett még sem tudunk jobban megalapozott elméleteket felállítani, akkor féltős, hogy nem lesz elég jó orvosság a régi teória eldobása, akkor jobb lenne talán csupán a lelkünket revidiálni, az értelmünket élesíteni, hogy jobban megértsük, mire tanítottak száz év előtt a magyar szellem héroszai.

Makkai a régi nevelés sok hibáját látja. Ha már a sorsközösség alapján egygyéforrasztott nemzet nevelése is „mágasztaló ámitást végzett, mennyivel inkább ki van téve ennek a fajközösség által együvé forrasztott nemzet, mert a sorközösség valóság, a fajközösséghez pedig akár tudományos tekintetben, akár a reális megvalósítás szempontjából kétségek férnek. A nevelésnek épúgy, mint a műveltségnek a fejlődés szolgálatában kell állnia, ez pedig csak akkor történhetik meg akár a

fajon, akár a nemzeten belül, ha az egyének fejlődése a közösség érdekében minél nagyobb mértékben, azaz: teljes mértékben biztosítva van. Csakis így fejlődhetik ki az új vezetőréteg csakis így lehet új és erős középosztályt nevelni, így lehet a népet felemelni az intelligencia ragyogásába, így tisztulhat meg a nacionalizmus a ma még kisebbségellenes alkatelemeitől s így lehet méltó a nagy örökhagyókhoz: Bethlen Gábor, Zrinyi, Széchenyi István alakjaihoz, kiknek arcképeit Makkai oly meseteri módon megrajzolja. Makkai sötétnek látja a jelent, súlyosnak a magyarságra váró feladatot, de bízik benne, hogy olyan magyar műveltséget tudunk teremteni, melyben a mi nemzeti szellemünk éli és valósítja meg az egyetemes szellemiséget.

„Így lehetünk különb európaiak, mint a többi politikai Európa. Ki tudja talán mi vagyunk azok, akik a magyar nemzeti kultúránk által visszaadhatjuk az európai szó elveszében levő hitelét európai erényeket valósítván meg Európa búnei nélkül.“¹⁾

Makkai pesszimizmusa szubjektive nagyon is érthető, az a hatalmas optimizmus viszont, mely az európai szó hitelét a magyarsággal akarja megvalósítani, súlyos feladatra utal, arra, hogy az örökhagyók szelleméhez méltón tudjunk igazán európaiak lenni.

Érdekes, hogy a magyarság világmegváltó hivatása hogyan tükröződik Vajda Péter szavaiból. Vajda a Széchenyi-Deák-Vörösmarty korszak költőprofesszora a szarvasi evangélikus templom szószékéből vasárnaponként Erkölcsei Beszédekét mond 1846-ban és ott mondja el a feltámadásról szóló beszédében:

„Nemzetem ifjai és férfiak e szép hazában, ragadjuk meg az eszmét, ragadjuk meg a fáklyát és tűzzük ki a Tátra ormára, hogy ott nappá erősödjék és mi legyünk, akiktől az új fény kiindul.“

Kemény Gábor.

Antikvitás és korunk. II.

Az antik „személyiség“ fogalma nemzetnevelésünkben.

„Die Antike soll nicht die Norm sein, sondern eine belebende Kraft der heutigen Kultur.“

(Zielinski)

A gimnáziumi tantárgyak között az irodalom és történelem mellett a klasszikus nyelvek képviselik — sokak előtt érthetetlen okból — a humanista oktatás főtárgyait. Az alábbiakban rá akarunk mutatni néhány elvi megfontolásra, amelyek igazolják, hogy a kialakuló embereszménynek és a szellemi öntudatosulásnak legősibb gyökerei valóban a klasszikus kor világnézetéhez és paideia-vágyához nyúlnak vissza. Egyben utalni akarunk az ókori kultúra gazdag gondolatörökségének néhány vonására, amelyek segítségével a humanista oktatásunkat ténylegesen beállíthatjuk egy magasabbrendű és öntudatos személyiség kialakítási folyamatába.

¹⁾ Id. m. 242.